

Prolog

Od úmrtí českého panovníka Václava IV. (1361–1419) nás letos dělí přesně 600 let. Václav IV. zemřel za dramatických okolností husitského převratu v Praze, který je českými historiky pokládán za prolog k dlouhotrvajícím husitským válkám, jež České království po čtrnácti letech přivedly až na pokraj hospodářské katastrofy, neboť země rozvrácená vnitřními mocenskými zápasy i zahraničními vojenskými intervencemi se ocitla v chaosu. Z něj už existovalo jen jediné východisko – za každou cenu dosáhnout smíru mezi husity a jejich katolickými odpůrci.

Husitská epocha tak mezi historiky dodnes vyvolává rozporuplná hodnocení: na jedné straně stojí sláva husitských vojsk spojená s českou náboženskou reformací a na straně druhé postupný hospodářský úpadek celé země. Přesto byl českou historiografií v 19. století vytvořen mýtus o epoše husitství jako vrcholu českých dějin (F. Palacký), aniž se náležitě zhodnotily jevy, které tuto epochu posouvají spíše do polohy krize českého feudálního státu.

Marxistická historiografie zase označovala husitskou epochu, zvláště pak období dlouhých válek, za husitskou revoluci, která započala symbolicky právě smrtí Václava IV. v roce 1419. Spíše by se však dalo hovořit o revolučním vzepjetí, neboť husitství, jak známo, neměřilo k likvidaci feudálního řádu, nýbrž k jeho duchovní obrodě (ideologie husitismu) a mocensko-politické přestavbě, kdy se do popředí správy Českého království poprvé drala královská města s měšťanským živlem. Husitství tak vytvářelo předpoklady k posílení českého stavovského státu a vedle panovníka, šlechty a duchovenstva se jako nový důležitý politický činitel do popředí dostalo i měšťanstvo.

Rovin pohledu na husitství je více, což svědčí o tom, že šlo o složitou a v mnohém i rozporuplnou vývojovou fázi českých dějin, která je dodnes mnohoznačná a charakterizoval ji dočasný úpadek královské moci, vrcholící za husitských válek dočasným obdobím bezkráloví. Panovnická moc byla tehdy přenesena na zemské sněmy a vůdčí postavy husitských vojsk (Jan Žižka z Trocnova, Prokop Holý), které až do roku 1434 představovaly rozhodující mocenský faktor v zemi.

Král Václav IV. zemřel v době, kdy se sílí husitské reformní hnutí přetavilo v násilný politický převrat, k němuž došlo v létě roku 1419 v Praze. Panovník se tou dobou nacházel na Novém Hradě v Kunraticích, kde ho zastihla zpráva o defenestraci (násilném vyhození z oken) jím dosazených novoměstských konšelů a počínajícím drancování některých pražských kostelů a klášterů husitskými radikály.

Václava IV. to rozběsnilo a vzbouřencům sliboval pomstu, jenomže v Kunraticích se ocitl v izolaci a o dění v hlavním městě neměl přesné zprávy. V Praze se mezitím začaly srocovat ozbrojené houfy přívrženců husitské reformace, které záhy část města opanovaly. Král byl donucen vyjednávat s novoměstskou husit-

skou obcí a snažil se získat čas na možný ozbrojený zásah. Ten však již nestihl, neboť 16. srpna roku 1419 náhle zemřel. Jeho smrt tak umožnila dovršení husitského převratu, kterému se na sklonku své vlády marně snažil zabránit.

Osobnost tohoto českého panovníka z rodu Lucemburků však nelze posuzovat jen z pohledu husitské reformace, která ovlivnila zejména poslední dekádu jeho panování. Možná právě proto bohužel vstoupil Václav IV. do našich dějin jako nepřiliš úspěšný a kontroverzní vladař, což je ovšem zúžený, a tedy i neobjektivní pohled. Vždyť právě za jeho vlády České království zpočátku prožívalo léta bez válečných útrap, i když o krizové mocenské momenty, které panování Václava IV. doprovázely, nebyla nouze.

Na první pohled se může zdát, že během svého panování tento český vladař postupně promrhal dědictví, které mu odkázal jeho otec Karel IV., český král a římský císař (1316–1378), ale je třeba si uvědomit, že každý z nich byl postaven před řešení jiných problémů. Také panovnická autorita Karla IV. a Václava IV. je nerosovatelná, ať už to bylo způsobeno objektivními příčinami, nebo rozdílnými způsoby a přístupy k naplňování vladařských úkolů a povinností, jež před nimi vyvstávaly.

Karel IV. byl vizionář a ovládal umění vysoké diplomacie, které však Václava IV. již nestihl naučit. Bral ho sice s sebou na nejrůznější cesty i jednání, ale hloubka složitých diplomatických vztahů v Českém království i v sousední německé říši byla Václavovi IV. dost vzdálená a v tomto směru velikosti svého otce nikdy nedosáhl. Chyběla mu rozvaha i potřebné životní zkušenosti, které sice časem získal, ale v panovnické praxi je uplatňoval odlišně, neboť byl smýšlením i povahou jiný než jeho otec – na jedné straně váhavý a nedůsledný, na straně druhé veden k neuváženým, často impulzivním rozhodnutím podle momentální situace. Václav IV. si zároveň až příliš zakládal na svém

panovnickém majestátu a měl tendence k autokratickému vládnutí, což se mu v životě několikrát zle vymstilo.

Nepochybně se svému zesnulému císařskému otci chtěl vyrovnat, ale postrádal to, co z vladaře činí zároveň i moudrého státníka – vnitřní duchovní sílu, pokoru, předvídatost důsledků svých činů, nadhled a pracovitost, kterou byl Karel IV. proslulý. Václava IV. jako by pořád pronásledoval otcův vzor, jenž však pro něj stále byl jen nedostižnou metou.

Karel IV. si pro správu královského majetku především dokázal vytvořit vlastní dvorský aparát složený z panstva a zkušených důvěrníků, kteří mu byli zcela oddáni, a tento úřednický aparát pak uskutečňoval jeho politiku. Rádcové Václava IV. naopak dělali politiku především ve svůj prospěch a teprve pak ve prospěch panovníka. Byl snad právě v tom klíč k řadě Václavových vladařských komplikací a neúspěchů? Jeden z předních českých historiků Zdeněk Fiala napsal o Václavovi IV. i následující poznámku:

„V souvislosti s rozpadem lucemburské moci bývala a bývá kladena otázka, do jaké míry k tomu ‚přispěl‘ Václav IV., přímo řečeno, zda byl Karlův nejstarší syn naprosto neschopný hlupák a opilec, který mohutnou budovu otcova dědictví promrhal vlastní neschopností a hloupostí, nebo zda by k rozkladu došlo i tenkrát, kdyby na osiřelý Karlův trůn zasedl největší génius.“ (Fiala Z. Předhusitské Čechy, Svoboda 1978, s. 293–294.)

Tato poznámka je zcela zásadní a najít na ni správnou odpověď není vůbec jednoduché, neboť je známo, že především z okruhu nepřátel Václava IV. se na panovníkovu adresu snášela řada příkrých odsudků. Nazývali ho tyranem, rezníkem, opilcem, a na sklonku své vlády dokonce králem kacírů.

Václav IV. však žil se svou druhou manželkou Žofií Bavorskou ve spořádaném manželském svazku a dokázal být i velice příjemným společníkem. O jeho sklonech k alkoholismu, respektive k nadměrnému pití vína, se také vědělo, i když tuto „slabost“ jeho protivníci většinou účelově zveličovali. Rovněž tvrzení, že šlo o neschopného panovníka, zřejmě neodpovídá dějinné realitě. Sám otec českého moderního dějepisce, historik František Palacký, o Václavovi IV. ve svých *Dějinách národu českého v Čechách a v Moravě* poznamenal:

„O mravní povaze a celé osobnosti krále Václava IV. nikdo pohříchu ze souvěkých lidí nepozůstavil obrazu dostatečného... Jen některé známky, povídky a úsudky a většího dílu vášnivě, zachovaly se nám od těch, kteří obcovoše s ním osobně dle vlastního názoru a ze zkušeností o něm vypravovati mohli.

Tytěz vášně však, které za jedenačtyřicetiletého panování zaviniily veliké ono rozdvojení, v kterémž západní křesťanstvo se podnes nalézá, zplodily také nejodpornější sobě úsudky o Václavově povaze a chování... Tím se pak stalo, že když z jedné strany většina pisatelů líčila ho co podlého ochlastu a zuřivce bezmyslného, našli se na druhé straně také hlasy, jež v něm spatřovaly velmi rozumně a dobře smýšlejícího mučedníka, jenž podlehl pouze nenávisti zlých lidí.“

Václav IV. byl jistě v mnoha směrech složitou osobností, to ale ještě neznamená, že byl špatný vladař. K jeho panování se například váže řada pověstí, podle nichž tvrdě trestal korupci a nepoctivost a mezi poddanými byl dlouho poměrně oblíbeným panovníkem. Inkognito prý rád chodíval do pražských krčem a lázní, kde měl možnost dozvědět se o problémech, jež trápily prostý lid. Ale zda tyto jeho „průzkumy veřejného mínění“ k něčemu opravdu byly, o tom tyto pověsti zpravidla mlčí.

Pravdou je, že s Václavovým panováním začala slábnout moc i vliv lucemburské dynastie, ale co toho bylo příčinou? Měla-li na tomto procesu podíl jakkoli komplikovaná osobnost Václava IV., nelze ho přeceňovat. Existovaly totiž i další okolnosti, které v Evropě vedly k oslabování lucemburského vlivu.

Mezi jinými to byl vznik papežského schizmatu, který evropskou politiku začal stále výrazněji ovlivňovat. Dalším faktorem oslabujícím prestiž rodu Lucemburků byly nepochybně i rozbroje a soupeření mezi členy této dynastie, kde vedle Václava IV. hráli stále výraznější roli i moravský markrabě Jošt a uherský král Zikmund. Také Václavovo mocenské soupeření s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, královskými městy i s domácím panstvem ke stabilitě lucemburské moci jistě nepřispělo, otázkou však je, kdo se na těchto krizových jevech podílel více. Lze však přiznat, že se Václav IV. v těchto domácích konfliktech dopustil přehmatů i vladařských selhání, jež měly na chod Českého království negativní dopady.

S obdobím vlády Václava IV. se tak pojí celá řada otevřených otazníků, na které se historikové dnes snaží nalézt odpovědi. Jsou-li však všechny jejich závěry správné a objektivní, je rovněž otázkou, kterou jsem se zabýval, aniž bych se pokoušel o nějakou zásadní revizi toho, co o tomto úseku českých dějin víme. Spíše se mi jednalo o to, poukázat na sporné momenty jeho života, případně je zhodnotit i z poněkud jiných úhlů pohledu. Neboť ať tak, či onak byl tento český panovník jen člověk se svými přednostmi, chybami i nedostatky, jež jsou vlastní každému smrtelníkovu v elitním postavení na jevišti dějin.

Faktem zůstává, že k úmrtí Václava IV. došlo v tu nejnevhodnější dobu, po níž pro České království následovalo velice těžké období zmatků, mocenských pŕetek, válek a násilností. Kdyby však král zůstal naživu déle, byl by vŕbec schopen další vývoj

událostí zastavit? Asi sotva. Jeho vladařská autorita byla již do té míry otřesena, že by chaotický vývoj řítilcí se na český stát zvrátit nemohl, i když se o to před svou smrtí pokoušel. Kdyby žil déle, možná by následující události probíhaly trochu jinak, ale i Václav IV. by se nakonec jistě dostal do jejich vleku a aktivněji je ovlivňoval jen velice obtížně.

Smrt tak byla pro Václava IV. vysvobozením z útrap, které by ho čekaly v revolučním vzepjetí husitské reformace. Stal by se zřejmě králem bez kontroly nad svým královstvím a svůj kalich hořkosti by musel vypít až do dna. A kdo ví, možná by byl nakonec i sesazen z trůnu. Samozřejmě to jsou jen spekulace, je však nezpochybnitelné, že Václavovou smrtí padla poslední hráz před husitskou bouří, která zachvátila České království a trvala ještě dlouhých patnáct let.

Václav IV. se každopádně do českých dějin zapsal jako rozporuplná panovnická osobnost, která ve srovnání se svým předchůdcem a otcem Karlem IV. většinou vyznívá v hodnocení současných historiků téměř slabošsky. Jaká však byla skutečnost? Byl Václav IV. skutečně vladařem slabé vůle, jak se traduje?

Já sám jsem při psaní této knihy dospěl k přesvědčení, že bychom měli být v historických soudech k tomuto panovníkovi shovívaví, protože neměl lehký život a svým způsobem byl i trochu smolař. To však v ničem nezpochybňuje pravdivost toho, že se jednalo o významného českého krále, jenž po sobě zanechal v českých dějinách silnou a dodnes viditelnou stopu.